

In de loop van hun toch wel wat topzware boek ontkomen zij er niet aan van tijd tot tijd zelf oordelen te vellen over de leugenachtigheid van Mussert en zijn kameraden (pp. 286, 494, 505, 529, 595, 604, 651). Dan wordt de oprechte Mussert ook bij hen plotseling 'een wolf in schaapskleren' (p. 231). Ons parlementaire stelsel functioneerde in hun ogen nog in het geheel niet in het Interbellum. In alle opzichten faalde de democratie, de Verzuiling wordt als een negatief keurslijf beoordeeld. Hier oordelen beide historici dus wel degelijk en niet mals. Dat Nederland in vergelijking met de buurlanden nu juist een grote mate van politieke stabiliteit vertoonde met maar drie premiers in deze hele periode, terwijl België, Frankrijk en Duitsland in die functie bepaald grossierden, zegt hen kennelijk niets. Zo komen zij ertoe de NSB als een serieuze kanshebber te zien voor een greep naar de macht. Iedereen wilde immers eigenlijk af van de democratie. De NSB was dus geen randverschijnsel, zoals ik zelf ooit eens heb geschreven, maar een machtig en aantrekkelijk alternatief voor de falende democratie.

Is hun werk nu op veel nieuw materiaal gebaseerd? Zij hebben veel bij elkaar gebracht uit de rijk aanwezige, secundaire literatuur, maar van een analytische verwerking van dat materiaal kan toch niet gesproken worden. Zij verwijten vorige historici niet naar de basis van de partij te hebben gekeken, maar zij doen dat zelf helemaal niet. Aan het electoraal onderzoek besteden zij drie pagina's. Nieuw is ongetwijfeld hun uitvoerig gebruik van de verslagen van de Centrale Inlichtingen Dienst. Maar hun uitvoerig verhaal over de toenaderingspogingen van de NSB tot het Vaticaan, een betrekkelijk onbekend fenomeen, steunt toch hoofdzakelijk op het werk van J.P. de Valk. En ook hun relaas over de ontwikkeling in antisemitische richting van de NSB baseren zij volledig op eerder historisch onderzoek zonder dat overigens goed te vermelden. Hun uitvoerige notenapparaat wekt alleen de schijn van eigen onderzoek. Soms komen zij tot opvallende, interessante constatering. Zo zien zij veel overeenkomst tussen het optreden van de socialistische leider Koos Vorrink en Anton Mussert, terwijl de antifascistische en anticommunistische beweging 'Eenheid door Democratie' bijna als twee druppels water op de NSB zou lijken (pp. 226, 429, 637, 673-674). De strijd tegen de NSB zou de SDAP eigenlijk pas goed tot een democratische partij hebben gemaakt (p. 794). Met dit soort van originele stellingen en met hun spannende schrijfstijl vol met moderne, anglicistische stijlbloempjes (*easy listening, way of life, sweettalk, wishful thinking, old boys network, losers, if you can't beat them, join them*) zullen zij ongetwijfeld een jong tot veel lezen bereid zijnd publiek kunnen boeien.

Gjalt Zondergeld

Bert Hogenkamp e.a., *Sensationele voorstellingen en passend vermaak. Film en bioscoop in Utrecht* (Utrecht: Matrij 2009) 192 p. ISBN 90-5345-386-5.

Sensationele voorstellingen is een multimediale reis doorheen de Utrechtse filmgeschiedenis in twaalf hoofdstukken en één DVD. Bert Hogenkamp en zijn collega's bundelden in dit boek hun onderzoek naar de historische en culturele factoren die meespeelden bij de ervaring en expansie van filmcultuur in Utrecht, vanaf het prille ontstaan van de cinema tot vandaag. Het onderzoek vond zijn oorsprong aan de Universiteit Utrecht, en behandelt zo goed als alle facetten die gepaard gaan, en gingen, met de ervaring van film: van filmhistorische ontwikkelingen en receptiekritiek tot de

recenserende organen en alle socio-economische aspecten met betrekking tot filmhuizen en filmgangers. Het mag dan ook een wonder heten dat de ruime blik van het project niet geheel ten koste gaat van de helderheid en diepgang van het boek, dat met zijn 192 pagina's te licht weegt om een diepgravende academische studie te zijn, maar er toch in slaagt een beeld te scheppen van filmminnend Utrecht doorheen de filmgeschiedenis.

De geografische en chronologische beperkingen die de studie zichzelf oplegt, zorgen er helaas wel voor dat de lezer vaker dan niet op zijn honger blijft zitten. De verschillende schrijvers doen hun best om zich niet al te veel in te laten perken door chronologie wanneer ze hun specifieke casus uit de doeken doen, maar omdat er grenzen zijn aan overlapping, en de hoofdstukken circa veertien pagina's tellen, gebeurt dit toch. Concreet betekent dit bijvoorbeeld dat een casus rond censuur en overheids-inmenging in Utrecht – aangestuurd door de conservatieve 'Lichtbeeldenverordening' die bijvoorbeeld de films van komisch genie Charlie Chaplin niet geschikt achtten voor kijkers onder de zestien jaar – versnipperd geraakt over verschillende hoofdstukken. Het komen en gaan van de diverse filmhuizen, van de Grand Cinematograph Olympia in 1907 tot het Louis Hartlooper complex in 2004, ondergaat een gelijkaardig lot. De erg korte levensduur van bepaalde cinema's, en hun gebrek aan impact, neemt echter niet weg dat ze mee opgenomen worden in deze kroniek van het Utrechtse filmleven.

De hoofdstukken die erin slagen om voldoende in het overkoepelende narratief over Utrecht te passen, en tegelijkertijd niet inboeten aan globale filmhistorische context, zijn de hoofdstukken die als voorbeeld hadden kunnen dienen voor de rest van het boek. Het is dan ook jammer dat die lijn niet consequent aangehouden wordt. Bert Hogenkamps hoofdstuk rond de komst van de geluidsfilm illustreert hoe een filmhistorische periode verbonden kan worden aan het verhaal van een stad, zonder daarbij internationale trends als de stijgende ticketverkoop, en de productie van meer-talige versies van dezelfde film (om de markt te domineren) uit het oog te verliezen. Zo ook met de hoofdstukken die handelen over filmvertoningen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. De Nederlandse filmbranche kampte immers niet enkel tijdens de oorlog met problemen – onder meer vanwege de ban op Amerikaanse films – maar ook daarna, omdat de film distributie maar langzaam op gang kwam. Als gevolg werd het publiek een zeer eigenaardig filmprogramma opgediend, dat tijdens de oorlog bestond uit Duitse (propaganda)films en vooroorlogse Nederlandse klassiekers, die een ware opleving kenden. Na de oorlog was er dan weer heel wat filmisch vermaak in te halen, waardoor de tijd eventjes stil kwam te staan in Nederland, en men films te zien kreeg die al enkele jaren oud waren.

Het is echter tekenend dat er acht hoofdstukken gewijd worden aan de eerste 50 jaar filmgeschiedenis (1895-1945), en vervolgens slechts vier aan de volgende 55 jaar. Het valt te betreuren dat men er niet voor gekozen heeft in minder hoofdstukken wat dieper in te gaan op verschillende thema's die de filmische geschiedenis van Utrecht doorheen de jaren gekleurd hebben, dan wel de chronologie te willen aanhouden tot heden ten dage. Het is immers niet zo dat er op filmhistorisch vlak weinig gebeurt na de Tweede Wereldoorlog. Integendeel zelfs. De omwentelingen die volgen zijn zeer interessant, en ze sluiten mooi aan bij voorgaande periodes in de filmgeschiedenis, maar hier wordt weinig mee gedaan. De opkomst en populariteit van de arthouse film en het filmisch modernisme in de jaren vijftig en zestig kan zo bijvoorbeeld gekoppeld worden aan de oprichting van de Amsterdamse en Utrechtse Filmliga, die al in 1927, met manifest en al, prat gingen op het vertonen van de kunstfilm: 'Eens op de

honderd keer zien wij: de film. Voor de rest zien wij: bioscoop. De kudde, het commerciële [sic] regime, Amerika, Kitsch' (p. 67). Het is echter ironisch dat de provocerende woorden van de Filmliga niet noodzakelijk betekenden dat zij hielden van films met een bijzonder experimentele inslag. We kunnen hierin de kiem herkennen van een doelgroep die vandaag heel groot is geworden, de liefhebbers van de 'betere' film, of commerciële arthouse.

Dat laatste geldt meteen ook als goede omschrijving voor het boek zelf. De beperkingen qua volume en het gebrek aan diepgang voor bepaalde periodes, gekoppeld aan een nood om volledig beschrijvend te willen zijn met betrekking tot veranderingen in de Utrechtse filmarchitectuur, zorgen ervoor dat het boek blijft zweven tussen academisch en populariserend.

Vito Adriaensens
Universiteit Antwerpen

Piet Hazenbosch, *Voor het volk om christus' wil. Een geschiedenis van het CNV* (Hilversum: Verloren 2009) 858 p. ISBN 978-90-8704-094-91. Tevens verschenen als proefschrift aan de Vrije Universiteit 2009.

Het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) heeft een traditie opgebouwd om de eigen geschiedenis te laten vastleggen door een medewerker. De secretaris Herman Amelink schreef de prachtige 'Banier-reeks' – *Onder eigen Banier, Met ontplooide banieren* en samen met J. Schipper, *De banier opnieuw gegeven*, waarin de geschiedenis van het CNV tot eind 1945 werd vastgelegd. Bijna letterlijk. Alles werd uitvoerig gedocumenteerd en van 'bewijzen' voorzien. Er werd een dwingende behoefte gevoeld tot verantwoording, tot rechtvaardiging. Dat gevoel werd weer urgent nadat midden jaren zeventig de drie grote vakcentrales – NVV, NKV en CNV – plannen hadden tot intensieve samenwerking. Uiteindelijk leidden de besprekingen tot de fusie van NVV en een deel van het NKV in het FNV. Enkele katholieke bonden en de protestants-christelijke vakcentrale bleven buiten de grote fusie. Er viel weer iets te verantwoorden en dus schreef een oud-medewerker Kars Dijkstra in 1979 het vierde boek over de geschiedenis van het CNV: *Beweging in beweging. Het CNV na 1945*.

Toch zou de ontzuiling ook greep krijgen op de christelijk-sociale beweging. De beweging en de ideologie werd van binnenuit uitgehouden. In een poging dit te stoppen en de christelijk-sociale gedachte van nieuwe impulsen te voorzien werd in 1991 een groot christelijk-sociaal congres georganiseerd. Uit deze grondige bezinning kwamen een aantal initiatieven voort. Er kwam een bijzondere leerstoel 'christelijk-sociaal denken over economie en maatschappij' in 1992 met als eerste hoogleraar Jan Peter Balkenende, het congres zou een jaarlijks vervolg krijgen en er ging een impuls uit naar de geschiedschrijving.

Midden jaren negentig werd er aan diverse boeken over de geschiedenis van de christelijke vakbeweging gewerkt en kwam er een *Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging*. Het Cahier zou tien jaar achtereenvolgend moeten verschijnen met allerlei deelstudies ter voorbereiding op een overzichtswerk over de honderdjarige geschiedenis van het CNV in 2009. En zo geschiedde. De beleidsmedewerker van de christelijke vakcentrale Piet Hazenbosch werd vrijgesteld en promoveerde op de honderdste verjaardag van het CNV aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.